

OKULÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLAR İÇİN KİTAP SEÇİMİ VE OKUMA ALIŞKANLIĞI

Yrd. Doç. Dr. Ebru Deretarla Gül

Ç.Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Böl.
Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı

İlk kitabınızı ne zaman aldınız? İlk okuduğunuz kitap hangisiydi hatırlıyor musunuz? Kitaplar her zaman yaşamımızın içindedirler. Bazen çok sever, bazen de okumaktan kaçırız.

Ama ebeveynler olarak çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırmak için model olmalıyız.

Çocuklar için edebiyat denilince, okulöncesi dönemden başlayarak sunduğu görsel ve dilsel olanaklarla çocuklara anadilinin inceliklerini sezmeye yönelten ilk araçlar aklımıza gelmektedir. Bunun yanı sıra çocuk edebiyatı ürünleri çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak gibi önemli bir işleve sahiptir.

Okulöncesi dönem çocuklar için çocuk edebiyatı, görsel nitelikli bir edebiyat türü olarak tanımlanabilir. Bu türün en önemli örneği resimli kitaplardır. 0-6 yaş dönemindeki çocuklar için kitap dendiğinde ise, ilk aklımıza gelen “resimli kitaplar”dır. Resimli kitaplar, az kelime ile anlatılan hikâyelerin kullanıldığı, farklı büyüklük ve şekillerde hazırlanan, genellikle her sayfada renkli resimlerin kullanıldığı kitaplardır. Bu kitaplarla ilgili iki açıklama yapılabilir: “çocuklar resimleri sever” ve “çocuklar resme ihtiyaç duyarlar”.

Çocuklar resimleri sever; insanlar yaşı ne olursa olsun resimleri sever. Elimize bir kitap aldığımızda kitabı okumadan önce resimlerine bakarız. Bunu aslında ne olduğunu görmek için istem dışı olarak yaparız. Çocuklar için resim gereklidir; çünkü kelimelere göre resimleri daha kolay anlarlar ve sözel bilgi ile cevap verebilmeleri için resimsel bilgiye ihtiyaçları vardır.

Çocuklar için görsel semboller sözel olanlardan daha derindir ve bu nedenle çocuklar görsel sembollerden daha iyi anlarlar. Ayrıca biliyoruz ki, bebekler resimden önce sese tepki verirler ve çizmeyi öğrenmeden önce konuşmayı öğrenirler. Yapılan araştırmalar çocukların çoğunun kendilerine okunan kitapları, resimleri kullanarak metinden de yararlanıp daha iyi anladıklarını göstermektedir.

Küçük çocuklar resimlerden bilgi alarak ve onları yorumlayarak öğrenirler. Aradıkları bir bilgiye, resimlerdeki karakterlere ne olacağını ya da olayın geçtiği sahneyi yorumlayarak ulaşırlar. Çocuklar metni okumadan resimleri okuyarak hikayede ne anlatıldığını söyleyebilirler.

Bebeklik ve 7 yaş arasındaki çocuklar için hazırlanan resimli kitaplar, çocuğun çevresinin, resimler ise metnin ayrılmaz bir parçasıdır. Resimli kitaplar, çocuğun her baktığında başka bir ayrıntıyı görebildiği kitaplardır. Bu özellik çocuğun anlamasını ve kavramasını kolaylaştırdığından çocuklar tarafından sevilen türlerden biridir. Kitaplarla ilgili tecrübeler kitabın kapağını açmadan önce elde ettiğimiz görsel bilgilerin hikâye ile ilgili sorularımıza cevap verdiğini göstermektedir. Sonrasında her bir kitabın fiziksel özellikleri, büyüklüğü, şekli ve kitabın kâğıdının özellikleri dikkat çekmektedir.

Resimli kitaplarda kelime ve resim arasındaki ilişkiyi anlamak için yalnızca kelimelerle hikayeyi anlamaya çalışmak yerine resimlerden de yararlanırız. Başka bir deyişle, resimli kitaplarda kelimelerle resim arasındaki ilişkiyi anlamaya, resimlerden hikayeyi takip etmeye çalışırız. Önemli olan resimlerin ne kadar güzel olduğu değil öyküyü ne kadar iyi anlatabildiğidir. Resimli kitaplarda resmin şekli, stili ve düzenlenmesi hikaye ile ilgili bize pek çok bilgi verir. Diğer yandan resimli kitaplarda resmin dışındaki özellikler de önemlidir.

Bir resimli kitabı elimize aldığımızda kitabın şekli, ölçüsü ve hatta kullanılan kağıt bile dikkatimizi çeker. Erken çocukluk döneminde çocuklara sunulan kitaplar çok büyük olabileceği gibi çok küçük de olabilir. Küçük kitaplar çocukların küçük ellerine uygundur. Büyük kitaplar küçük objeleri manipule etmede eksikliği olan çocukların tecrübelerini artırır. Çocukların

dikkatini çeken bir diğerk özellik ise kitabın kapağıdır. Kitabın kapağı, kitabın konusunu en yalın ve en etkili biçimde anlatır.

Okulöncesi dönemdeki çocuklar için önemli bir araç olan çocuk kitaplarının anlatım dili, içerik, tasarım, eğitim ilkeleri vb. açısından bazı temel ilkelere dayandırılması gerekir. Ancak bu ilkelere uyulması durumunda nitelikli çocuk kitapları ortaya çıkabilir. Sever (2003), nitelikli çocuk kitaplarının ilkelerini şöyle ifade etmektedir:

- Kitaplarda, çocuğun kendine özgü içtenliğiyle anlatım dilinin doğallığı buluşturulmalıdır.
- Yazar anlattığı ve kurguladığı olaylarda, çocuklarla arkadaşlık, dostluk kurabilmeye başarabilmelidir.
- Kitaplar, çocuklara anlamlandıramayacağı ya da yaşama geçiremeyeceği sorumluluklar yüklememelidir.
- Kitaplarda çocukların kavramsal gelişimlerine katkı sağlayacak bir anlatım tercih edilmeli, çocuklara Türkçe'mizin anlatım olanakları ve kuralları sezdirilmelidir.
- Kitaplardaki resimler çocuğun beğeni ve algılama düzeyine uygun olmalı, metnin iletisine görsel bir zenginlik katmalı; estetik nitelikleriyle de görsel algılarını geliştirici bir özellik taşımalıdır. Kahramanların fiziksel portreleri, metinde yansıtılan kişilik özelliklerine uygun bir biçimde çizilmeli; resimler kahramanların temel özelliklerini, yaşadıkları ruhsal durumları, geçirdikleri fiziksel değişimleri çocuklara hissettirebilmelidir.
- Kitaplar, dilsel ve görsel özellikleriyle çocuğun hem sanat hem de düşünme eğitimi sürecini desteklemelidir.
- Kitaplar, çocuğun yaşına, ilgi ve gereksinimlerine uygun olarak insan ve yaşam gerçekliğini anlamasına katkı sağlamalı, her şeyden önemlisi de çocuk ile yaşam arasında güçlü bir bağ oluşturulmalıdır. Özellikle, çocuğun kendini özgürce gerçekleştirebilmesine (düşünmesine, gülmesine, eğlenmesine, düşlemesine vb) olanak sağlayacak yaşam durumları, dilin anlatım ustalığıyla kurgulanarak çocuklara sunulmalıdır.
- Kitaplarda yazar tarafından kurgulanan gerçeklik, çocuklar tarafından, okuma sonrasında kendi gerçekliklerine dönüştürülebilmeli; yazarın paylaşmak istedikleri, çocukların yaşam gerçeğinden kopuk olmamalıdır.

- Kitaplar, çocukları okumaya isteklendirecek bir tasarım anlayışını yansıtmalı, çocuklar kendileri için üretilen bir araca verilen önemi, gösterilen saygıyı, kitabın dış yapı (biçimsel) özellikleriyle bütünleşmiş olan tasarım özeninden anlayabilmelidir.
- Kitaplarda, yaşamın bir gerçeği olduğu düşüncesiyle, şiddet olgusuna da yer verilebilir. Ancak, olay kurgusunda, çocukların yaş ve gelişim özellikleri de göz önünde bulundurularak, yer verilen şiddet öğeleri, çocuklara şiddete karşı neler yapılması gerektiği noktasında duyarlı kılmalı, onlarda şiddet ve kaba güce karşı bir anlayış oluşturabilmelidir. Özellikle, çocuklara demokratik yaşamın önemi ile bireysel ve toplumsal ilişkilerdeki sorunların çözümünde en etkili yöntemin “iletişim” olduğu gerçeği sezdirilmelidir.

Çocuk edebiyatının temel sorumluluğu, çocuklara dilin ve resmin olanaklarıyla kurgulanmış yeni yaşantılar sunma olmalı, sunulan yaşantılardan çıkarımlar yapma sorumluluğu ise çocuğa bırakılmalıdır.

Çocuğun Yaşamında Kitap ve Yaş Gruplarına Göre Kitap Seçimi

Çocuk ve kitap ilişkisi sanıldığı gibi okuma yazmayı öğrenmekle başlamaz. Çocuğun kitapla ilk tanıştığı dönem 0-6 yaş arasıdır. Kitabın çocuk tarafından fark edilmesini, keşfedilmesini sağlamak yetişkinlerin görevleri arasındadır. Çocukların yaş ve gelişim özelliklerine göre kitap seçimi yapılmalıdır.

Çocuklara, 0-3 yaşlarda ilk sunulacak kitaplar, çevrelerinde gördükleri olay, varlık ve nesnelerin resimlerini içeren kitaplar olmalıdır. Çocuk, yetişkinlerin kendisine okuduğu kitapların resimlerine bakar, varlık ve nesnelerin seslerini taklit eder. İlerleyen yaşlarda resimlerle ilgili sorular sorabilir. Metinlerle resimler arasındaki ilişkiyi bir yetişkinin kendisine anlatmasını isteyebilir.

4-6 yaş döneminde çocuğun çevresi genişlemiş, ilgileri gelişmiş, dil kazanımları artmıştır. Bu dönemde anne baba ile birlikte öğretmen de kitaba yönelik ve kitap seçimi konusunda sorumluluk taşır.

On dört yaşa kadar çocuklar için hazırlanan çocuk edebiyatına yönelik kitaplar, her yaş grubunun gelişim özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre farklı özellikler gösterir. Anne babaların

ve eğitimcilerin çocukların yaşlarına, gelişim özelliklerine ve ilgilerine göre uygun edebiyat türlerini seçmeleri sağlanabilir. Aşağıda yaşlara göre çeşitli öneriler yer almaktadır:

0-3 yaş çocuğu; dokunarak, tüm duyularını kullanarak öğrenir. Bu dönemde konuşmayı öğrenmesi ve dil becerilerini geliştirmesi için ona kitap okurken;

- Tanıdık nesnelerin olduğu,
- Renkli,
- Kısa cümleleri olan ve bol resimli,
- Kolay yıpranmayacak kaliteli malzemeden yapılmış kitaplar olmasına dikkat etmeliyiz.

3-5 yaş çocuğu için; onların yaratıcılıklarını destekleyecek, olayların nedenleri üzerine yoğunlaşan, günlük hayatla ilgili olayları anlatan kitapları tercih edebilirsiniz.

- Günlük yaşantıları ile ilgili konulardan seçilmiş,
- Resimli,
- Yaratıcılığı arttıran,
- Kelime dağarcığını ve zihinsel becerilerini destekleyen kitaplar seçilmelidir.

5-8 yaş çocuğu, artık okuma yazma öğrenmiştir. Kendisini tanımaya başlamış, başkalarından farklı duygu ve düşünceleri olabileceğini keşfetmiş, yeni şeyler denemeye istekli ve açıktır. Bu dönemde kitap seçerken;

- Gerçek hikayelerden alıntılar içeren,
- İçinde bilmediği kelimeler de olan,
- Yeni bilgiler öğrenmesini sağlayan,
- İlgili alanlarına göre farklı konularda kitaplar tercih edilmelidir.

8-12 yaş çocuğu, kendi ilgi alanlarını belirleyebilir. Macera tarzı kitaplar, farklı konularda hikayeler ve masallar ilgisini çekebilir. Bunların yanında,

- Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun,
- Çocuğu düşündüren kitaplar seçilebilir.

Çocuklara Okuma Alışkanlığı Kazandırmak

Okumanın alışkanlığa dönüşmesi için, hem anne baba hem de öğretmenlerin özel çabasına ihtiyaç vardır. Burada önemli olan “kitap oku” öğüdünden çok model oluşturmak olmalıdır. Anne

baba ve öğretmenin elinde kitap görmek, çocuk için sözlü telkiden daha etkilidir.

Televizyonu kitabın, kitabı televizyonun alternatifi olarak düşünmek; dolayısıyla bu iki unsuru birbirinin yerine koymak yanlıştır. Çünkü kitap okumak, televizyon seyretmenin karşıtı değildir. Çocuk her iki kaynağa da zaman ayırabilir.

Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırma konusunda anne babalara düşen görevleri;

- Çocuğa erken dönemlerde kitap okuyarak okumaya karşı ilgi oluşturmak.
- Seçilen kitapların çocukların ilgilerine ve yaş- gelişim özelliklerine uygun olmasını sağlamak.
- Çocuklara kitap okuma konusunda model olmak, olarak sıralayabiliriz.

Anne babalar için çocuklarda kitap okuma alışkanlığı oluşturmaları için öneriler:

- Çocuklarınızın kitap okumaları için onlara örnek olun.
- Çocukların kendi harçlıklarıyla kitap almasını teşvik edin.
- Çocukları düzenli dergi, gazete okumaları için cesaretlendirin.
- Çocuğunuza kitap okuyun. Onun size kitap okumasını isteyin.
- Çocuğunuzun odasında küçük bir kitaplık oluşturmasını sağlayın.
- Çocuğunuzla birlikte kitap almak için kitapçıları dolaşın. Birlikte kütüphaneye gidip ödünç kitap almasını teşvik edin.

- Okuduğu kitapları listelemesini isteyin. Bu listelerdeki kitap sayısına göre çeşitli ödüllendirmeler yapabilirsiniz. Kendi kitaplarına küçük etiketler kullanarak adını yazmasını ve böylece kitapları sahiplenmesini sağlayabilirsiniz.

Evde anne babasının kitap okuduğunu gören çocuk okumanın önemini anlar, kitap okuma okulda da başarısını artırır. Okuma sevgisi küçük yaşlarda başlar ve yaş ilerledikçe gelişir. Kitap okuma alışkanlığı, çocukların yeteneklerinin gelişmesine, yaratıcılıklarının artmasına, dili kullanma becerilerinin gelişmesine yardımcı oluyor. Tüm bu nedenlerle ailelerin çocuklarına okuma alışkanlığı kazandırmaları çok önemlidir. Çocuklarınızın erken dönemde kitapla tanışmalarını, okudukları kitapla ilgili duygularını ve düşüncelerini paylaşmalarını isteyerek siz de çocuğunuzu cesaretlendirebilirsiniz.

Eski bir kütüphane

İp gibi dizilmiş sıra ile,
Renk, renk ayrılmış ama nafiye,
Tozlanmış, yıllarca bakılmamış sayfalarıyla,
Eski bir kütüphane
Kitaplar ağlar olmuş senelerce,
Tabî ki içindeki hecelerde,
El sürülmemiş gündüz ve gecelerce,
Eski bir kütüphane
Kütüphaneden aldığım bir kitap,
Tozunu sildim, elmas gibi ışıldayan sayfalar,
Birkaç cümle okuduđum yapraklar,
Özsözünde bir cümle,
“kitap ruhun gıdasıdır” diye
Kitap okuyun sizler de,
Sevdiğinize en güzel hediye.

Vedat Okkar

Kaynaklar

Glazer, J.I.(1986). *Literature for Young Children*. Ohio: Merrill Publishing Company.

Nodelman, P. (1996). *The Pleasure of Children's Literature*. Longman Publishers.

Tür, G., Turla, a. (1999). *Okulöncesinde Çocuk, Edebiyat, Kitap*. İstanbul: Yapa Yayınları.

Maltepe, S. (2008). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Çocuk Edebiyatı Ürünlerini Seçebilme Yeterlikleri. 18-20 Mayıs, Türkçe Öğretimi Kongresi, İstanbul.

Sever, S. (1995). Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler. *Abece*107, 14-15.